

Концептуални и методически особености на преподаването и изучаването на макроикономика

Димитър Златинов*

Резюме: В статията се разглеждат някои концептуални и методически особености на преподаването и изучаването на макроикономика, които се извеждат от нейния полемичен характер на теоретично равнище и интердисциплинарна същност. В съдържателен аспект се акцентира на задачите на университетското икономическо образование да развива потенциал за изследователска работа, което изисква овладяване на определен научен инструментариум и отчитане на спецификите на местната социална и икономическа среда в процеса на преподаване и използване на макроикономическото знание. Изведените насоки на обучението по макроикономика се обвързват с мястото му в цялостното преподаване на икономическа теория на университетско равнище и включването на новите технологии в по-доброто овладяване на силно абстрактната макроикономическа теория.

Ключови думи: икономическо образование, преподаване на икономика, макроикономика, икономически школи, интердисциплинарен подход на преподаване.

JEL: A23, B22, E00.

* Димитър Златинов е доктор, главен асистент в катедра „Икономика“ на Стопанския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ и в секция „Международна икономика“ на Института за икономически изследвания при БАН.

Въведение

В традиционен аспект макроикономиката се приема, че изучава структурата, състоянието и поведението на икономиката като цяло, т.е. резултатите от взаимодействието между икономическите субекти, които могат да се проявят на национално, регионално или международно равнище, както и целите, механизмите и инструментариума на макроикономическата политика в национален и международен аспект. Тя е сравнително нов дял на икономическата наука, който се развива изключително динамично през втората половина на XX век на база взаимното отрицание на различни възгледи за функционирането на икономиката, които в исторически план най-общо могат да се разделят на кейнсиански и неокласически, а днес се допълват и от новата политическа макроикономия, институционалната и поведенческата икономика. Според Нобеловите лауреати по икономика за 2011 г. Томас Сърджънт и Кристофър Симс (Sargent&Sims, 2011), една от основните задачи на макроикономистите е да обясняват как макроикономическите съвкупни величини, наречени агрегати, като брутен вътрешен продукт, инвестиции, безработица и инфлация се променят във времето. Подобна задача определя макроикономиката и като дял на икономическата наука, който измерва съвкупни променли-

ви, анализира причините за тяхното изменение в динамика и се опитва да прогнозира тенденциите, свързани с бъдещото им развитие. Това прави макроикономиката комплекс от теория, икономическа политика и методология за анализ, чието овладяване в рамките на степените на висшето образование изисква използването на мултидисциплинарен подход, включително и по отношение на различните икономически теории и школи, засягащи проблемите на функционирането на икономиката като цяло. Подобен подход би позволил оползотворяване както на познавателните възможности на макроикономиката като наука, така и овладяването на необходимите ключови компетенции в професията макроикономист.

Настоящата статия разглежда концептуалните и методическите особености на преподаването и изучаването на макроикономиката като фундаментална икономическа дисциплина, акцентирайки на принципите, които трябва да се следват и при двата аспекта на използване на макроикономическото знание. Това налага рамкиране на основните въпроси, свързани с преподаването и овладяването на макроикономиката в съдържателен и педагогически аспект, отчитайки нейния полемичен като наука и интердисциплинарен като практика характер. Специално внимание се обръща на историческия, времевия, технологичния и националния контекст при формирането на макроикономически постулати, чието съблюдаване е важна част и от образователния процес, и по линия на формиране на компетентности за макроикономически анализ и прогнозиране.

За същността на макроикономиката, която обуславя спецификите на нейното теоретично преподаване и изучаване

Още при своето зараждане като дял на икономическата наука макроикономиката е

свързана с голяма доза полемичност. След Великата депресия от 1929-1933 г. Джон Мейнард Кейнс преобръща фокуса на икономическите изследвания на съвкупно равнище, като въз основа на отричането на неокласическите постулати за функциониране на икономиката, приоритетно насочва научния си мироглед върху изследване на икономическите процеси в краткосрочен период. През 50-те години на XX век в първия учебник по икономика Пол Самуелсон интегрира някои кейнсиански и неокласически тези за икономическото развитие с известната крива на Филипс, задаваща отрицателната зависимост между инфлацията и безработицата в краткосрочен период, и така се заражда неокласическият синтез, който доминира в икономическата мисъл до 70-те години на миналия век. Съгласно неокласическия синтез в краткосрочен период на преден план се извежда значението на цикличното развитие на икономиката, което при негъвкави цени прави невъзможно постигането на пълна заетост дори в състояние на икономическо равновесие, докато в дългосрочен период се следват неокласическите постулати за саморегулиращия се пазар въз основа на гъвкави цени и разглеждането на икономическия растеж като движение към постигане на пълна заетост съгласно модела на Солоу-Суон. Впоследствие революцията на рационалните очаквания и включването в неокласическите модели на допусканията за „изчистване“ на пазарите в търсене на общо динамично стохастично равновесие, оптимизирането на полезността и изключването на паричната илюзия поставят под въпрос цялата рамка на т.нар. кейнсианска икономика и стигат много по-далеч в критиките си към нея, като така трасират пътя на неокласическия ренесанс, основаващ се на търсене на микроикономическите основи на макроикономическите процеси. В наши дни тези теоретични концепции се допълват и от новата инсти-

туционална икономика и поведенческата икономика, които не толкова като единна теоретична конструкция, а много повече като съвкупност от самостоятелни теоретични полета, свързани с отчитане на икономическите ефекти от транзакционните разходи и поведенческите склонности на икономическите субекти, теорията на имуществените права и икономическия анализ на правото, конституционната икономика, теорията на институционалната промяна и теория на публичния избор (Седларски, 2013) придават напълно нов облик на изследване и осмисляне на икономическите дейности, включително и на макро-ниво (Недев, 2018).

Нееднозначна оценка на макроикономическо равнище получава и мястото на правителството. Според Кейнс, провеждането на експанзионистична фискална и парична политика води до повишаване на дохода и подпомага икономическото развитие особено при кризисни процеси, докато неокласиците свързват фискалната и паричната експанзия само с нестабилност и задълбочаване на икономическите проблеми, вследствие от ускоряването на инфлацията. Въз основа на дебата за уместността на правителствената намеса в икономиката се очертават и два противоположни възгледа за необходимостта от провеждане на макроикономическа политика изобщо. Противоречията отново варират от пълната ефективност на фискалната и паричната политика при криза според кейнсианците и отчасти некейнсианците до пълното отричане на положителните ефекти от провеждането на стабилизационна макроикономическа политика от неокласиците и привържениците на теорията на реалния бизнес цикъл през 80-те години на XX век. Освен дебатът за мястото на правителството в икономиката, макроикономическите въпроси често са в центъра на националната и световната политика, а

провеждането на макроикономическа политика зависи от политиките и техните партийни предпочитания. Именно новата политическа макроикономика и институционализмът изучават тези аспекти на макроикономическото управление, като обвързват политическия цикъл с колебанята в икономиката и съпътстващата ги инфлация, безработица, бюджетни дисбаланси, доходни неравенства и миграция. Други въпроси, които институционалисти като Джеймс Бюкянен, Дъглас Норт и Алберто Алесина разглеждат, също е зависимостта между правителството и парламента, степента на независимост на централната банка и електоралните правила. Така въпросът за провеждане на макроикономическа политика придобива много по-широк аспект, отколкото историческия спор между кейнсианци дали тя следва да се основава на стимулиране на съвкупното търсене, или приоритетно да се основава на структурни мерки, насочени към насърчаване на пазарната ефективност чрез системи за образование и обучение, създаване на мрежи за социална сигурност и здравеопазване и провеждане на индустриална политика, както препоръчват неокласиците.

Преди световната финансова и икономическа криза от 2007-2008 г. изброените противоречия на теоретично ниво относно времевите измерения на икономическия анализ, ефектите от правителствената намеса и възможностите на макроикономическата политика изглеждаха напълно решени в полза на последователите на неокласическия ренесанс. Изследвайки икономическото развитие след 1987 г., Джеймс Сток и Марк Уотсън (Stock&Watson, 2002) достигат до извода, че е налице относителна устойчивост на икономическите променливи не само в САЩ, но и в другите водещи развити страни, както и предвидима икономическа политика, ниска инфлация и намаляване на колебанията на бизнес ци-

къла, което изключва циклични икономически колебания, върху които толкова акцентират кейнсианците и които отричат неокласиците. Този период на ниска инфлация и стабилен икономически растеж е наречен Голямата умереност (The Great Moderation) и в теоретичен аспект той дава основания за отричане на кейнсианските тези за функциониране на икономиката и аргументи в полза на т. нар. пазарен фундаментализъм, често идентифициран с представителите на икономиката на предлагането след 80-те години на XX век. Голямата рецесия от 2008 г. обаче показва, че фискалната политика не може да се разглежда като „макроикономически шок“, както я определят Canzoneri, Cumby&Diba (2002) и фискалните стимули могат да подпомогнат икономическото възстановяване особено при парична политика на нулеви лихвени проценти и по същество капан на ликвидността в развитите страни. Така отново започна да се говори за ренесанс на кейнсианството и регулативизма, което показва, че освен икономическото развитие, и развитието на макроикономическите теории като цяло е циклично.

Въпреки съвременното преосмисляне на някои от принципните теоретични позиции, обаче, не следва да смятаме, че полемичността в макроикономиката е изчезнала и се е стигнало до окончателен теоретичен консенсус, което се доказва и от новите икономически направления на анализ. Според някои изследователи, основните кейнсиански модели AS-AD/IS-LM са пълни с очевидни несъответствия, допускайки, че икономиката е изначално нестабилна система и дефлацията може да се преодолее чрез стимулиране на съвкупното търсене, а тяхното използване дори за краткосрочен икономически анализ е неуместно (Bofinger, 2011). Други анализатори на политическо ниво заговориха за рисковете от фискалните стимули в условията на безпрецедентна по своите мащаби световна икономическа

криза 80 години след Великата депресия. Въпреки това, Gärtner, Griesbach&Jung (2011) посочват, че: „лингва франка за дискутиране на краткосрочни икономически процеси е моделът на съвкупното търсене и съвкупното предлагане“ (Gärtner, Griesbach&Jung, 2011, с. 6), както и че в над 90% от разгледаните учебни материали краткосрочният макроикономически анализ се основава на т.нар. кейнсиански кръст за определяне на равновесното равнище на дохода и модела IS-LM.

Така виждаме, че на теоретично ниво макроикономиката не е единна наука с ясни правила и закономерности, а по-скоро е съвкупност от предписания за разрешаване на икономически проблеми в даден времеви отрязък и при определени допускания. Именно в този аспект в съвременен план Bofinger (2011) и Blanchard (2016) обръщат внимание, че световната финансова и икономическа криза от 2007-2008 г. изведе на преден план слабо изследвани традиционни макроикономически аспекти, които съвременната реалност показва, че не следва да се подценяват. Такива актуални днес въпроси са свързани с ефектите от наличието на дефлация и провеждането на парична политика на нулеви лихвени проценти от централната банка; слабо изследване на цикличната безработица и ситуациите на съчетаване на капан на ликвидността и парадокс на спестовността; необходимостта от по-широко отчитане на макро-финансовите връзки и фокусиране не толкова върху кривата LM, която представя комбинациите между лихвения процент и дохода при цел на централната банка за паричното предлагане, а върху кривата TR, задаваща равновесието на паричния пазар при цел на паричните власти за лихвените проценти, което се доближава до практиката на централните банки днес.

Следователно, полемичността е характерна черта в макроикономическата

Икономически теории

теория и нейното преподаване и изучаване трябва да се базира на тази многоаспектност без абсолютизиране на определени възгледи. В тази връзка, върху необходимостта да се осигури плурализъм при преподаването на макроикономика, с оглед постигане на цялостна представа за нейната същност в образователния процес, акцентира и Azad (2016). А формирането на пълноценни теоретични знания по макроикономика налага запознаване на студентите с възгледите на всички икономически школи по трите основни макроикономически въпроса на теоретични ниво: *(1) различията във функционирането на икономиката спрямо времевия хоризонт и нейните размери, които често се пренебрегват в икономическите изследвания, но за малки отворени икономики като българската са от значение; (2) възможностите на правителството и централната банка да оказват влияние върху икономическата среда в краткосрочен и дългосрочен период и спрямо спецификата на валутния и паричния режим; (3) фазата на бизнес цикъла и степента на развитие на икономиката, включително и по посока на все по-актуалната днес дигитализация на световната икономика.*

За съдържателните аспекти на преподаването и изучаването на макроикономика, обуславящи нейния интердисциплинарен характер

Според Taylor (2000), изходен пункт при преподаването на макроикономика следва да е изучаването на дългосрочния икономически растеж и потенциалния БВП, а на краткосрочните макроикономически зависимости трябва да се обръща внимание само в контекста на изучаването на цикличните икономически колебания. Тази представа за обучителния процес по мак-

роикономика е напълно в съответствие с новия неокласически синтез и показва, че макроикономистите не само тълкуват икономическите процеси по различен начин, но и ги преподават спрямо своите собствени виждания. На идейно равнище макроикономиката продължава да бъде спираловидно изградена наука със слаба памет, в която различните фази на бизнес цикъла диктуват и актуалните икономически школи към момента, но въпреки това в процеса на обучение не може да се следва само мейнстрийма.

В тази посока много уместно Farmer (2011) напомня два щриха от историята на икономическите учения. Крахът на кейнсианската доктрина през 70-те години на XX век поради необяснимата дотогава ситуация на съчетаване на стагнация и инфлация, т.нар. стагфлация, възбужда интереса към теорията на бизнес цикъла от 20-те години на XX век, в която особено място заемат обясненията на Артур Пигу за фазите на бизнес цикъла като следствие от шокове в производителността на производствените фактори и промени в използваната технология. Придавайки аналитична форма на идеите на Пигу, Фин Кидланд и Едуард Прескът изграждат теорията на реалния бизнес цикъл, стъпвайки и на хипотезата за рационалните очаквания, чийто генезис може да се търси в теоретичните микроикономически изследвания на Леон Вайс, Вилфредо Парето и Франсис Еджуърт от XIX век. Тези примери илюстрират, че икономическите проблеми и идеите за тяхното разрешаване не са нови и само ограниченото познаване на тяхното изследване в различни времеви периоди може да ни доведе до заблуди, че предизвикателствата пред нас са непознати и тяхното разрешаване зависи от уникалните ни възможности в момента. Затова плурализмът не само при обучението по макроикономика, т.е. запознаването на студентите с достиженията на различните икономически школи без

тяхното догматизиране, но и в осмислянето на макроикономическите процеси, е изключително важен и се явява предпоставка за изграждане на системни макроикономически знания.

Същевременно, липсата на единна и еднородно рамкирана теория по макроикономика, както е например в природните и математическите науки, и високата степен на полемичност в обясненията на икономическите процеси налага все по-мощната математизация на теоретичната макроикономика като опит да се систематизира знанието на макроикономическо равнище. Така математическото представяне на икономическата действителност се извежда в критерий за нейното научно изучаване, а при преподаването това изисква и развиване на все по-обхватни математически умения. Потенциален проблем в тази насока, обаче, са усилията за овладяване на математическия апарат да изместят акцента в обучението върху икономическата същност на процесите, игнорирайки общественения характер на икономиката като наука изобщо.

Силната математизация на макроикономическото знание предполага и използването на различни софтуерни програми за статистически и иконометричен анализ. Задълбочените познания по висша математика, статистика и иконометрия позволяват прилагане на теоретичното многообразие, с което се характеризира макроикономиката, и са предпоставка за открояване на връзки и зависимости на макрониво. Така развитието на математическите и иконометричните методи прави възможно усложняването на макроикономическия анализ, по-доброто аналитично представяне на определени идеи, както и изграждането на относително единна икономическа теория, подлежаща на строга математизация.

Комплексността на икономическите процеси обаче все повече изисква прите-

жаване на умения за интердисциплинарни изследвания и този аспект от обучението по макроикономика също следва да не се пренебрегва. Самото позициониране на икономиката на границата между обществените и математическите науки налага подобен мултидисциплинарен акцент не само при преподаването, но и при осмислянето на икономическите процеси. Така, освен дисциплини, свързани с овладяване на макроикономическия инструментариум, неизменна част от обучението по макроикономика става и запознаването с обществените отношения в исторически и политически аспект. По този начин не би се пренебрегнал социалният аспект на макроикономическите решения и социалните параметри при провеждането на макроикономическа политика. Следователно, важна особеност на преподаването на икономически дисциплини изобщо е, че то не може да бъде изолирано от икономическата и социалната реалност, а днес в условията на Индустрия 4.0 и дигитална действителност, в която се развива светът, което изисква непрекъснато актуализиране на учебното съдържание.

В друг аспект, Taylor (2000) акцентира и на важното разграничение дали студентите са начинаещи или в по-горен курс от обучението си, което често намира израз в разделянето на макроикономиката на отделни равнища на преподаване и усвояване. При подобен подход на обучение е важно да се осигури съгласуваност и да не се пренебрегва елементът на надграждане, което би позволило на студентите да придобият системни знания за макроикономическите процеси и да изградят задълбочени умения за тяхното анализиране. Така изграден, образователният процес надхвърля своите учебтелни задачи и създава предпоставки за изследователска дейност, реализирайки и специфичната функция на университетското преподаване не само да обучава студенти

по макроикономика, но и да създава изследователи, развиващи икономическата наука (Rostáňová, Čorejová&Chrenková, 2013). Същевременно, съвременните измерения на макроикономика (динамично моделиране и анализиране на икономическите процеси) също налага диференцирано изучаване на макроикономика на различни равнища и в различни образователни степени и прави нелека задачата както да се преподава, така и да се усвоява макроикономическата материя. Това е резултат от високата степен на абстрактност на теоретичните знания по макроикономика и изисква силна мотивираност за тяхното овладяване при ограничено пазарно търсене на подобен род аналитични специалисти.

Taylor (2000) поставя и въпроса за мястото на макроикономика в цялостното преподаване на икономическа теория. Общата теория за пазара включва три взаимосвързани дяла – микроикономика, макроикономика и международна икономика, в които икономическото знание се надгражда в различен контекст – пазарен сегмент, национален пазар и световен пазар. Условното разделение на общата икономическа теория започва с фундаменталния труд на Кейнс „Обща теория на заетостта, лихвата и парите“. Това кара неговите опоненти с неокласически възгледи да оспорват подобно диференциране на икономическото знание, твърдейки, че всеобхватността на пазарния механизъм няма нужда да бъде ограничавана само на микроикономическо равнище, защото такава на практика не съществува и макроикономическите променливи по същество са агрегирани микроикономически феномени за отделен пазар или света като цяло. В този контекст, Коо (2018) дава интересен предимно поведенчески отговор за връзките между микро- и макроикономика, като твърди, че: „Феноменът, според който правилното поведение на индиви-

дуално равнище води до лоши колективни резултати, е известен като структурна заблуда (fallacy of composition). ... Всъщност, истинската причина да се изучава макроикономика, за разлика от микроикономика или бизнес администрацията, е да се придобият умения за установяване на проблеми, предизвикани от структурни заблуди като парадокса на спестовността, например, с цел избягване на техните капани. ... Но когато взаимодействие между различни икономически субекти предизвиква проблеми, свързани със структурни заблуди, едно плюс едно не прави две и именно в тези случаи дисциплина като макроикономика (за разлика от просто агрегиране на микроикономически резултати) е необходима. В този смисъл, макроикономика може да се разглежда като „наука на взаимодействието“, докато микроикономика приема света като даден.“ (Коо, 2018, с. 5). Освен в изследователски план, и за целите на обучението е по-подходящо разделянето на дисциплината „Икономика“ на отделни части, което дава възможност за по-детайлно изучаване на икономическите процеси и тяхното представяне от различни гледни точки.

Интегрирането на тези възгледи за структурирането на икономическата наука в областта на преподаването намира израз в наложеното започване на икономическото обучение с микроикономика и последващото му продължаване с макроикономика и международна икономика. Така се отчита, от една страна, че процесите на макроикономическо равнище не могат да се възприемат като механичен сбор от индивидуални действия на микроиво и не е уместно макроикономика да се разглежда като агрегирана микроикономика, и, от друга – че като дялове на общата икономическа теория и макроикономика, и международната икономика използват микроикономически методи за анализ. Ако приемем, обаче, че процесите на макроико-

номическо равнище не са агрегирани микроикономически процеси и имат своя собствена траектория на развитие, различна от присъщата на микрониво, образователният процес по икономика не е нужно да се изгражда при следването на индуктивен подход и може да започне направо с изучаване на макроикономика или дори международна икономика. И доколкото този въпрос е по-скоро свързан с методологията на икономическата наука изобщо, от практическа гледна точка в съвременен аспект икономическата глобализация и свързаността на икономиките прави невъзможно изолирането на националния от световния пазар и неговите пазарни сегменти и налага нови понятия като международна макроикономика и глобална икономика. Така обектът на макроикономиката се разширява не само до националния, но и до регионалния или световния пазар, които могат да бъдат съставени от отделни сектори или пазари, а предметът на макроикономиката обхваща не просто изследване на въпроси като равнището и структурата на националното производство, заетостта и безработицата, инфлацията и инвестиционната активност, но също световните макроикономически дисбаланси и ефективността на макроикономическата политика спрямо режима на валутния курс.

Същевременно, не трябва да се пренебрегва и връзката на макроикономиката с политическата икономия, които често дори се разглеждат като идентични понятия. Не следва да се забравя, обаче, че политическата икономия се основава предимно на качествен анализ на наблюдаваните икономически процеси при установяване на причинно-следствени връзки и проследяване на исторически наложени зависимости при функционирането на световното стопанство. Тя отдава приоритет предимно на изследването на социалните промени и историческите трансформации и може да се свърже и с теорията на обществения

избор, при което нейните връзки с институционалната икономика са ясно различни. Също като макроикономиката, и политическата икономия изследва националния пазар, т.нар. социална тоталност (Моско, 2009), но поставя акцент върху неговата структура и източниците на националното богатство в производствен и разпределителен аспект, бидейки в съществена степен свързана в исторически план с моралната философия, а не върху количествените му измерения, които са много повече акцент на макроикономическия анализ. Така можем да заключим, че изучаването на политическа икономия подпомага систематизирането на макроикономическите знания именно в структурен аспект и ориентира макроикономическите изследвания към извеждане на заключения за характера и същността на икономическите процеси, които са неизбежна част от тяхното разбиране в пълнота.

В този ред на мисли, слабо разглеждан въпрос не само при преподаването на икономика, но и при нейното теоретично разработване, е националният контекст. Доминацията на англосаксонската икономическа литература в световен план предопределя и насоките на преподаване на икономика, а оттам и на начина на мислене за икономическите процеси. Ако подобен подход на всеобхватност може да бъде приложен в природните или математическите науки, чиито закономерности се установяват по експериментален път, икономиката е неекспериментална наука и конкретната среда, която се изследва, оказва съществено влияние върху икономическите резултати. Този аспект на икономическия анализ е много важен и усет към него трябва да се създава именно в процеса на обучение в студентските години. Процесите на икономическа и системна трансформация в Централна и Източна Европа, както и в Южна Америка, най-добре илюстрират, че не съществу-

Икономически теории

ват общоприложими рецепти за икономически реформи и без да се отчитат спецификите на обществената, политическата и дори културната среда, директно пренасяне на чужди работещи стереотипи на местна почва се оказва неефективно и дори в определени случаи вредно. Въпреки глобализацията на икономиката, националният акцент и степен на икономическо развитие стават все по-важни и поради степента на усвояване на новите технологии, тъй като навлизането на технологиите в развиващите се страни пряко зависи от темпа на налагането им в развитите страни и се отличава с определен период на забавяне, което допълнително би удължило настъпването на ефектите от дигиталния преход. Същевременно, дигитализацията на икономиката не само революционизира индустриалната организация, развитието на професионални умения, производството и търговията, но задава и нови параметри на реализиране и осмисляне на икономическите процеси, чиято национална специфика следва да се отчита и в процеса на преподаване на макроикономика.

Въз основа на тези аспекти от преподаването и изучаването на макроикономика, можем да изведем няколко комплексни въпроса, които задължително следва да съпътстват обучителния процес:

- Безпристрастност в преподаването в опит за обхванато излагане на концепциите на различни икономически школи.
- Ясно очертаване на времевите контури в социален и политически план, както и мащабите и степента на икономическо развитие при разглеждането на макроикономическите концепции и теории, което е не по-малко важно от стриктното им математическо представяне и по същество формира икономически начин на мислене.
- Насърчаване на студентите да се запознаят с изследвания на различни ико-

номисти и изучаването им в оригинал, което се налага от полемичността на икономическата наука.

Така чрез опити да се избегне самодоволството от разрешаването на теоретични спорове и доминацията на определени икономически доктрини биха се преодолели някои от заблудите на икономистите, които съвсем наскоро Голямата рецесия от 2008-2009 г. отново илюстрира при третирането на бизнес цикъла и стабилизационната макроикономическа политика като ненужни понятия. С други думи, големият риск при преподаването на макроикономическа теория е пренебрегването на определени икономически идеи поради обвинения в старомодност и слабо използване на качествени данни от стопанската история, акцентирайки прекалено много на количественото измерение на икономическите данни. Не на последно място, Carlin&Soskice (2012) обръщат внимание и на необходимостта макроикономическите процеси да бъдат обяснявани на по-широка публика, тъй като те засягат цялото общество и последиците от тях са видни и в социален, и в политически план, което изисква развиване на подобни комуникативни умения именно в образователния процес. Също така, степента на езикова подготовка на специалистите по макроикономика е важна, тъй като при провеждането на икономически изследвания, независимо от техните мащаби и национални специфики, е необходимо да бъде използван лингва франка, а езиковата бариера възпрепятства не само разбирането на икономическото знание, но и неговото разпространение. Небезизвестно е, че Михал Калецки достига до много от революционните заключения на Джон Мейнард Кейнс за макроикономическите процеси преди него, но поради ограниченото използване на полски език, разпространението на тези идеи остава недостъпно за масовия читател. Същевременно, изучаването на икономи-

ческа лексика на чужд език не следва да води до непознаване на икономическата терминология на родния език, чието овладяване може да бъде използвано за целите на придаване и отчитане на националния контекст на икономическите проблеми и от своя страна е необходимо за тяхното адекватно разрешаване.

За някои методически аспекти на преподаването и изучаването на макроикономика, възникващи от използването на новите технологии

Развиването на технологиите неминуемо оказва ефект върху методите на преподаване и средствата за изучаване на икономическите процеси. Още в началото на 90-те години на XX век Millerd&Robertson (1987) и Khandker&Wehrs (1990) предлагат използването на компютърни симулации при университетското преподаване на макроикономика, а Wells (1991) и Fels (1993) акцентират на възможностите на игровия и експериментаторския метод в овладяването на същността на икономическите явления. С помощта на софтуерните технологии се изграждат модели, симулиращи определени икономически действия, което позволява съчетаването на игровия метод с развиването на икономически начин на мислене и посредством разрешаването на казуси прави възможен прехода от теоретични знания към техните практически измерения в процеса на обучение. Подобен подход е известен в правните науки под формата на учебни съдебни зали, а на икономическо ниво все повече придобива популярност чрез провеждането на експерименти с поставена икономическа цел и инструменти за нейното постигане. Подобен икономически експеримент под формата на игра, който пряко се из-

ползва в процеса на обучение по макроикономика, се представя в Kucharčíková, Ďurišová, Tokarčíková (2015) и чрез него се цели проследяване на промените в макроикономическото равновесие, ефектите върху инфлацията и безработицата и по какъв начин макроикономическата политика може да повлияе на тяхната динамика. Същевременно, преподаването под формата на казуси или дискусии по определени икономически проблеми развива аналитично мислене и служи за обмен на различни идеи, но при него до голяма степен крайният резултат зависи от интелектуалното и образователното равнище на участниците в семинара. В този смисъл, използването на подобни похвати в обучението по икономика е по-подходящо за студенти в по-горните курсове и за извънаудиторни занимания.

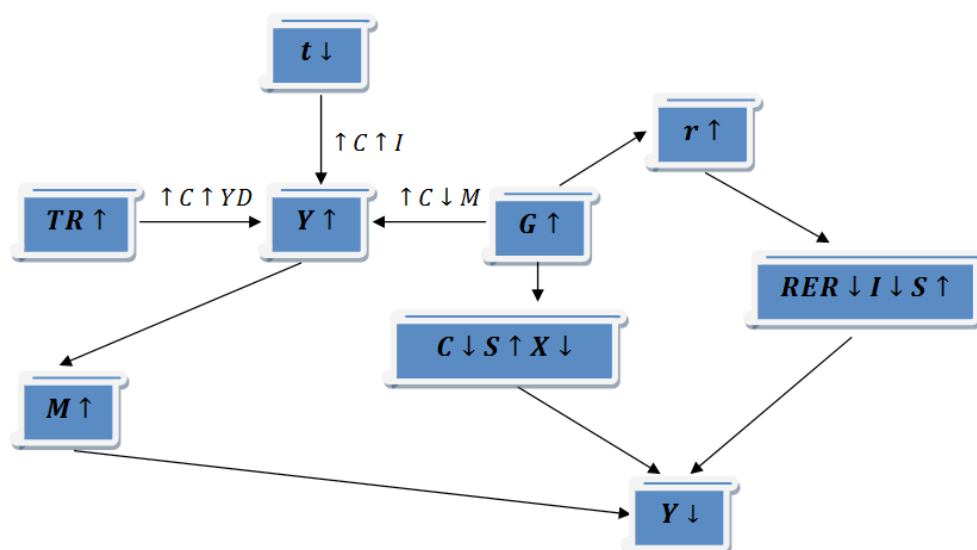
На институционално равнище образователни игри се развиват от Европейската централна банка (€scopia game) и Федералния резерв на Сан Франциско (Chair the Fed) и техните цели са пряко свързани с разбирането на същността на паричната политика и инфлацията. За България е разработен кейнсиански макроикономически симулатор на фискалната политика, отчитащ спецификите на местната икономика, която не е членка на еврозоната и функционира в условията на паричен съвет, което налага следването на определени правила при използването на паричната политика (Angelov&Vasilev, 2016). Така електронното обучение позволява постигането на по-голяма интерактивност, частично преодоляване на високото ниво на абстрактност на теоретичната макроикономика и прави разпространението на знания много по-бързо, достъпно и с по-малко разходи. На възможностите на електронното обучение се залага и във водещите университети в страната с икономически специ-

алности като Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Университета за национално и световно стопанство. В световен план се създава глобална мрежа за обмен на лекционни материали по макроикономика, пример за която са електронните курсове на университета Принстън, Харвард и Чикаго, които, освен преследване на чисто образователни цели, позиционират себе си и като центрове за създаване на макроикономическа наука и прокарване на определени виждания за нейното развитие.

От друга страна, комплексността на икономическите процеси изисква тяхното проследяване чрез различни променливи и в различни времеви периоди, което в икономиката намира израз в изследването на ефектите от промяната в една икономическа променлива върху други икономически променливи, т.е. извеждане на трансмисионен механизъм. За неговото илюстриране в учебния процес и при използване на възможностите на новите технологии полезен способ са блок схемите (flowcharts), което не е нетипично за биологията, химията и други природни науки, докато в икономиката предимно се разчита на графики, показващи зависимостите най-често само между две променливи. Както Reingewertz (2013) посочва, чрез блок схемите може да се изследват икономически състояния в динамика, което не е възможно или трудно за разчитане от студенти с недостатъчни математически умения, ако се използват фазови диаграми, например, и са особено подходящи при преподаването на моделите AD-AS и IS-LM, при които се търси едновременно равновесие на няколко пазара. По същия начин те могат да се използват и за илюстриране на трансмисионния механизъм на фискалната и паричната политика и както е посочено по-долу, за открояване на

кейнсианските и некейнсианските ефекти от фискалната политика. Конкретно представената блок схема показва ефектите върху националния доход (Y) и неговите компоненти при промяна в правителствените разходи (G), ставката по преките данъци (t) и трансферните плащания като пенсии и стипендии (TR). За целите на методическото представяне на блок схемите икономическият смисъл на останалите променливи не е от значение, въпреки че техните означения са добре познати в макроикономиката.

Не на последно място, новите технологии позволяват и масовото използване на софтуерни средства за преподаване като представяне на презентации на Microsoft Power Point. Както Kucharčíková, Ďurišová, Tokarčíková (2015) изтъкват, използването на презентации по време на лекции по икономика е подходящо и представлява интерактивно средство за привличане на вниманието на големи групи от хора, но те не са ефективни за трайно усвояване на определени знания, а по-скоро са насочени към подобряване на вече развити умения на теоретично или практическо равнище. Това е много важен аспект от тяхното използване и следва да се отчита в процеса на преподаване, тъй като се превръща във все по-масова практика в нашите университети, която обаче затруднява трайното натрупване на знания. Личното авторско убеждение е, че колкото повече сетица участват във възприемането на определена материя, толкова по-трайно е то и само визуализацията на макроикономически закономерности не може да доведе до тяхното пълноценно усвояване. В този смисъл се препоръчва съчетаване на възможностите на новите технологии за „обучение чрез слайдове“ с традиционния метод на преподаване със записки и решаване на задачи.

Фигура 1. Блок схема, описваща кейнсианските и некейнсианските ефекти от провеждането на фискална политика

Източник: Собствена интерпретация

Заключение

На концептуално равнище преподаването и изучаването на макроикономика изисква ясно разграничение между ефектите от икономическата активност в краткосрочен и дългосрочен период, спрямо степента на икономическо развитие и фазата на бизнес цикъла и позициониране на макроикономическите школи от гледна точка на времевия хоризонт, който изследват. Необходимо е стриктно отчитане на спецификите на разглежданата среда не само в национален контекст, но и в обществен и исторически план, което неминуемо налага прилагане на интердисциплинарен подход в процеса на обучение. На изследователско равнище развиването на умения за използване на специфичен математически и иконометричен инструментариум прави не само възможно разбирането на макроикономическата теория, но и нейното прилагане и в много други научни области. Това изис-

ква разделяне на обучението по макроикономика на различни равнища и изучаването на чужди езици, отчитайки все по-глобалния характер на икономическите процеси и дори наличието на глобален бизнес цикъл. Използването на новите технологии и техните възможности за симулиране на икономически процеси е изключително полезно за преодоляване на силно абстрактния характер на макроикономическата теория, но не следва да е причина за повърхностни знания при масово използване на методите за преподаване чрез презентации. Реализирането на такова обучение по макроикономика обаче изисква не само специфични компетенции, но и силна личностна мотивация и ясни перспективи за професионално развитие дори и във финансов аспект. Всички тези особености правят изучаването на макроикономика все по-слабо предпочитано и дори неактуално, а така и решенията на съвременните икономически проблеми все по-трудни и неясни.

Цитирани източници:

Негеџ, Б., 2018. Традиционни или поведенчески финанси?, сп. *Икономическа мисъл*, Книга 3/2018, с. 113-134.

(Nedev, B., 2018. Traditsionni ili povedencheski finansi?, sp. *Ikonomicheska misal*, Kniga 3/2018, s. 113-134)

Седларски, Т., 2013. Нова институционална икономика, София, Унив. изд. „Св. Климент Охридски“.

(Sedlarski, T., 2013. Nova institutsionalna iekonomika, Sofia, Univ. izd. „Sv. Kliment Ohridski“)

Angelov, A., A. Vasilev, 2016. A Simulator for Teaching Macroeconomics at Undergraduate Level, Department of Economics, American University in Bulgaria.

Azad, R., 2016. Plurality in Teaching Macroeconomics, The New School for Social Research, Columbia University, Jawaharlal Nehru.

Bofinger, P., 2011. Teaching Macroeconomics after the Crisis, Würzburg Economic Papers 86, University of Würzburg, Chair for Monetary Policy and International Economics.

Blanchard, O., 2016. How to Teach Intermediate Macroeconomics after the Crisis?, Peterson Institute for International Economics.

Canzoneri, M., R. Cumby, B. Diba, 2002. Should the European Central Bank and the Federal Reserve be Concerned about the Fiscal Policy?, Rethinking Stabilization Policy, A Symposium Sponsored by the Federal Reserve Bank of Kansas City.

Carlin, W., D. Soskice, 2012. How Should Macroeconomics be Taught to Undergraduates in the Post-crisis Era? A Concrete Proposal, CERP Policy Portal.

European Central Bank, 2011. €conomia game: <https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/economia/html/index.en.html>

Federal Reserve Bank of San Francisco, 2015. Chair the Fed: <http://sffed-education.org/chairthefed/default.html>

Farmer, R., 2011. Teaching Macroeconomics, Los Angeles, October 2011.

Fels, R., 1993. This is what I do, and I like it, *Journal of Economic Education* 24(4), pp. 365-370.

Gärtner, M., B. Griesbach, F. Jung, 2011. Teaching Macroeconomics after the Crisis: A Survey among Undergraduate Instructors in Europe and the US, Discussion Paper No. 2011-20, University of St. Gallen.

Khandker, A.W., W. E. Wehrs, 1990. Integrated Microcomputer Graphics and Simulation in Open-economy Macroeconomics, *Journal of Economic Education* 21 (2), pp. 167-180.

Koo, R., 2018. The Other Half of Macroeconomics and the Fate of Globalization, John Wiley&Sons, ISBN 978-1-119-48212-3.

Kucharčíková, A., M. Ďurišová, E. Tokarčíková, 2015. The role plays implementation in teaching macroeconomics, University of Žilina, Faculty of Management Science and Informatics, Department of Macro and Microeconomics, Slovak Republic, *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 174, pp. 2489-2496.

Millerd, F. W., A. Robertson, 1987. Computer simulations as an integral part of intermediate macroeconomics, *Journal of Economic Education* 18 (3), pp. 269-86.

Mosco, V., 2009. The Political Economy of Communication, SAGE Publications, ISBN 978-1-446-27994-6.

Reingewertz, Y., 2013. Teaching Macroeconomics through Flowcharts, *International Review of Economics Education*, Volume 14, pp. 86-93.

Rostášová, M., T. Čorejová, A. Chrenková, 2013. Transfer of scientific research into lifelong learning at the University of Žilina, International Conference on New Horizons in Education: June, 25-27 2013, Rome /Italy: Proceedings Book ISSN 2146-7358.

Sargent, T., C. A. Sims, 2011. Empirical Macroeconomics, Economic Sciences Prize Committee of the Royal Swedish Academy of Sciences.

Stock, J., M. Watson, 2002. Has the Business Cycle Changed and Why?, NBER Macroeconomics Annual, Volume 17.

Taylor, J., 2000. Teaching Modern Macroeconomics at the Principles Level, Annual Meetings of the American Economic Association, Boston, Massachusetts.

Wells, D.A., 1991. Laboratory Experiments for Undergraduate Instruction in Economics, *Journal of Economic Education* 22 (3), pp. 293-300.